

Het gezin Goedhart in de koloniale samenleving

De opdracht om onderzoek te doen naar de geschiedenis van mijn eigen familie bood vele mogelijkheden, maar voor mij was de koloniale periode uit het leven van mijn overgrootvader en grootmoeder het meest prikkelend. Omdat ik hen allebei nooit gesproken heb, was die fase uit hun leven altijd raadselachtig, maar wel sterk aanwezig. Foto's, schilderijen en kustvoorwerpen uit Indonesië sierden de woonkamer van mijn grootvader en op familiebijeenkomsten is Indonesisch eten nog steeds vaak aanwezig. Hoe het leven in de verre kolonie er voor mijn familie had uitgezien wist ik echter niet, op wat anekdotes na. Het voorouderonderzoek gaf me een goede reden om dit uit te zoeken. Hierbij stelde ik mijn overgrootvader, Hilbrand Goedhart, centraal. In 1920 vertrok hij met zijn vrouw Christina van Dam naar Magelang, midden Java, waar al hun zes kinderen werden geboren en waar hij als onderwijzer werkte bij de Hollands-Chinese School en later bij de Christelijke Mulo, als docent aardrijkskunde, geschiedenis en Engels. In 1946 keerde hij terug naar Nederland met zijn vrouw en jongste kinderen. De drie oudste kinderen waren al voor de oorlog teruggekeerd.

De theorie van Stoler

Er is veel geschreven over Nederlands Oost-Indië. De nadruk ligt hierbij vaak op de politieke geschiedenis van de kolonie. Om mijn eigen familie in haar historische context te kunnen plaatsen heb ik gebruik gemaakt van een artikel van de invloedrijke historica Ann Laura Stoler, omdat het

een heldere samenvatting geeft van de functie van het gezin in de koloniale samenleving.¹

Volgens Stoler werd de koloniale maatschappij vanaf het begin van de twintigste eeuw steeds meer afgeschermd. Seksuele relaties tussen Europese mannen en inlandse vrouwen werden zo veel mogelijk beperkt en de immigratie van Europese vrouwen werd juist aangemoedigd. Vrouwen werden gezien als de beschermers van de Europese koloniale samenleving en zij moesten voorkomen dat hun mannen en kinderen zouden ‘verinlandsen’. Dit konden zij bijvoorbeeld doen door hun kinderen op een Nederlandse manier op te voeden en Nederlandse maaltijden te bereiden. Daarnaast werd een beeld gecreëerd van immorele en seksueel losbandige inlanders, dat de kolonisten moest aansporen hun vrouwen en kinderen af te schermen. Door de komst van vrouwen naar de koloniën werden de verschillen tussen de inlandse maatschappij en de koloniale samenleving dus verscherpt. Dit moest voorkomen dat er verdere vermenging tussen de twee groepen zou plaatsvinden en dat de kolonisten genetisch zouden degenereren. Een verpauperde of vermengde Europese bevolkingslaag, zo dacht men, zou de koloniale autoriteit ondermijnen.

Mijn familie in Indië

Het bronnenmateriaal dat ik heb gebruikt om het koloniale huishouden van de familie Goedhart te reconstrueren is vrij gevarieerd: een verzameling van meer dan 150 foto's, waarvan ik er 135 bij het onderzoek betrokken heb; een levendige, 1700 woorden tellende brief van Hilbrand Goedhart uit 1946 en ten slotte de in druk verschenen autobiografie van mijn oudoom Adriaan, een zoon van Hilbrand.² Het voordeel van dit bronmateriaal was dat het een gevarieerd beeld gaf en dat de bronnen elkaar konden aanvullen. Op sommige punten spraken ze elkaar echter tegen; vooral het boek van Adriaan Goedhart zorgde voor problemen omdat het alleen over hemzelf en zijn ouders gaat; gedurende de koloniale periode komen zijn broers en zussen nauwelijks aan bod, wat het moeilijk maakt om te beoordelen of sommige aspecten van zijn opvoeding op het hele gezin van toepassing waren of alleen op hemzelf en/of zijn broers.

Aan de hand van deze bronnen, en dus zonder gebruik te maken van interviews, heb ik een aantal onderwerpen de revue laten passeren, waaronder de relatie tussen het gezin en de inlanders, het verschil in opvoeding tussen jongens en meisjes, de inrichting van het huishouden, eetgewoonten, taalgebruik en dergelijke. Hieruit bleek dat het gezin op meerdere manieren voldeed aan het patroon dat Stoler aangeeft. Zo verbleef het personeel in aparte bijgebouwen, werden de kinderen op zendingsscholen opgevoed (waar Hilbrand Goedhart zelf werkzaam was) en in hun tienerjaren naar Nederland gestuurd voor verder onderwijs. Daarnaast waren de maaltijden

¹ Ann Laura Stoler, 'De fatsoenering van het imperiale rijk. Ras en seksuele moraal in twintigste-eeuwse koloniale culturen', *De Gids* 154 (1991) 418-447.

² Adriaan Goedhart, *Weerzien met Indië en Indonesië. Herinneringen aan wat wel en niet verloren ging* (Amsterdam 1995).

vermoedelijk Nederlands en was de inrichting ook verre van Javaans: aan de muur hingen reproducties van Van Gogh en Jongkind.³ Andere punten kwamen minder overeen: het gezin onderhield goede contacten met inlandse bevolking, ook lang na de oorlog en de onafhankelijkheid van Indonesië. De kinderen (in ieder geval de jongens) hadden een zekere bewegingsvrijheid en de familie had er geen probleem mee de oudste dochter, Hilda, niet op haar twaalfde, zoals gebruikelijk was, maar pas op haar veertiende naar Nederland te sturen. Hieruit blijkt dat het gezin de gezondheidswaarschuwingen voor vooral vrouwen met betrekking tot een te lang verblijf in de koloniën niet al te nauw nam. Ook spraken sommige van de kinderen Maleis.

Het fotografische materiaal was voor mij extra interessant omdat het een beeld gaf van het dagelijkse leven zoals de familie zich dat wilde herinneren en zoals ze dat naar de buitenwereld toe wilden presenteren. Wat opviel was dat het personeel meestal ontbrak op de foto's. Een aantal bediendes is op foto's afgebeeld, duidelijk herkenbaar door dienblad en onderscheidende kleding, terwijl andere bediendes alleen in de tekstuele bronnen naar voren komen. Omdat de verschillende bronnen niet dezelfde personen behandelden, was het voor mij niet mogelijk om te reconstrueren hoeveel bediendes mijn familie eigenlijk in dienst had.

Tot slot

Bij mijn onderzoek heb ik de theorie van Ann Laura Stoler kunnen vergelijken met de praktijk in het leven van mijn eigen familie. Dit leverde een genuanceerd beeld op dat in de hoofdlijnen wel aansluit op de historische visie van Stoler. Familiegeschiedenis kan naar mijn mening dan ook historische verdieping bieden.

Wat mij daarnaast opviel was het grote verschil tussen de omgang met Indonesië in de koloniale tijd zelf en in de postkoloniale periode. Het Indonesische eten, houtsnijwerk, meubilair en de schilderijen die ik altijd had gezien als onderdeel van het Indische leven van mijn voorouders bleken voor het grootste gedeelte na de oorlog naar Nederland gehaald te zijn. In de oorlog werden mijn overgrootouders en hun drie jongste kinderen in Jappenkampen geïnterneerd. De bezittingen die zij daarna nog in Indië hadden, moesten zij tijdens de gedwongen evacuatie achterlaten, zodat ze met niet meer dan een hoedendoos en een waszak in Nederland terugkeerden. Wat ze vóór de oorlog hadden gehad was echter meer Nederlands dan Javaans geweest. De omgang met de Indonesische cultuur veranderde dus aanzienlijk toen mijn familie er niet meer woonde; zij werd veel zichtbaarder in de huiskamer, zodat de herinnering tot nu toe bewaard is gebleven. Door het onderzoek heb ik ontdekt wat er achter die herinnering schuil gaat.

Kor Bosch (1985) studeert cultuurgeschiedenis aan de Radboud Universiteit Nijmegen.

³ Ibidem, 28.